

այն ինչ Անանուն Հատուածը ներկայացնում է, ինչպէս կը տեսնենք, խալտաբղէտ Հաւաքածու զանազան աղբիւրներից: Բայց ի դրանից, Սերբոսի Պատմութիւնը՝ ի զանազանութիւն Հատուածի անվանքն և առասպելական բովանդակութեան, ներկայացնում է ճիշտ — պատմական անցքեր, որոց նկարագրող Հեղինակը եղել է ոչ միայն ժամանակակից, այլ ոչ սակաւ անգամ և ականաւտես:

Ստորեւ մենք կը տեսնենք, որ՝ բաց ի արտաքին նմանութիւնից, Անանունի և Սերբոսի մէջ կայ և ներքին կապ:

ԹԻՎԻ. Լ. ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ

Շարայարկի

ԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ Ի ՌԵՔԱՆԱԴԻ

ՉԱՐՄԱՆԱԼԻ և ուշադրութեան արժանի է միջին Իտալիոյ Մարքէ (*Le Marche*) գաւառին՝ միջին դարէն սկսեալ զանազան ժամանակ մեր ազգին տուած հիւրընկալութիւնն: Կարծես երախտագիտութեան տուրք մ'է՝ զոր յանգէտս կը Հատուցանէ Ներսէս Պատրկի Հայկազնոյ յիշատակին, որ զայն Գոթաց աւարատութենէն ազատեց: Եթէ նոյն իսկ իտալացի պատմաչառ մանց աւանդութեան Հաւատանք, ս. Լիբերիոս — որ ընդ ս. Կիրակոսի և ս. Մարկելլինոսի՝ Անկոնայի գլխաւոր պաշտպան սուրբերն են, — որդի էր Հայազգի Թովհանէս(?) անուն մեծ իշխանի մը, և թողլով Հայրենական փառքն ու Հարստութիւնը՝ Անկոնա եկաւ ու կրօնաւորեցաւ¹: Գասղէֆիտարտոյի Հայ կուսանքն, որ 1787էն սկսեալ յիսուն տարի Հոն ընակեցան և յետոյ Անկոնա փոխադրուեցան, դարձեալ այս վերջին քաղա-

քին մէջ պարբերաբար յիշուած Մուրատ, Հաճի, Ումուտ, Նուտի (Չպար), Աբէլ, և այլն, զերդաստաններն, ըսածնոս Հաստատութիւն են: Մերազնից այս գաւառս վաճառականութեան Համար այդչափ յաճախելու և պատճառն անշուշտ Թուրքիոյ Հեղափոխութիւնն էր, որոց մէջ անջրպետ կամ լաւ եւս կապ մ'էր միութեան՝ միայն Ալբրուկան ծովը, որոյ միջոցաւ երկու աշխարհաց բերքերն կը փոխանակուէին, մանաւանդ աւրեւելեանն յիտալիա: Դժբաղդաբար 1872էն ի վեր ազգային ամէն շտապիդ ջնջուած կամ ցրուած է քաղաքէս. և յետին Հոգեւոր առաջնորդն Հարկադրութիւլ մեկնել այտի՝ վեղարաւոր Հարք ժառանգած են Հայոց վերջին եկեղեցին, զոր զեռ շատր ի քաղաքացեաց՝ Եկեղեցի Հայոց կ'անուանեն: Մէջը պարուհակեալ Հինգ խորանաց երեքն ազգային սրբոց նուիրեալ են. ս. Գրիգոր լուսաւորիչ, որոյ անուամբ կը կոչուի եկեղեցին, ս. Հովհաննէս Կոյս, (զոր կրօնաւորք ս. Իփիգենի Հայկազն կը կոչեն) և ս. Անաստասիա կոյս:

Մեր ազգային գաղթականութեան պատմութեան թէ և տխուր՝ այլ ոչ նուազ հետաքրքրական էջերն մին կը կազմէ այս, որոյ լուսարանութիւնը կ'ակնկալենք նիւթոյն քալ խորամուկ պատկառելի բանասիրի մը գրէն:

Վերոյիշեալ տողերուս գրութեան առիթ տուաւ ինձ՝ Անկոնայէ երկաթուղեաւ ժամ մի Հեռի՝ Ռեքանադիէ Հայկական որսանոցին ի նպաստ տրուած բոլորովին ընտանեկան երեկոյթ մը: Որբանոցին Հաստատութեան և ներքին կազմութեան միայ երկիցս խօսուած ըլլալով՝, չեմ ուզեր ընթերցողաց զնոյն երկրորդել: Սա կէտս միայն կը փափաքեմ շեշտել, որ մինչ ազգիս ուրիշ տարաբաղդ որբերը՝ արեւելքէ դուրս Հաստատութեանց մէջ՝ բոլորովին արեւմտեայ ձուլելու ջանք կ'ըլլուին, ընդհակառակն Հոս՝ թէ և օտար երկրից՝ այլ ազգային յարկի ներքեւ՝ նախան. Հայոցդ ոգւով կը պահպանուին մեր մայրենի

1. Saracini. — Notitie storiche d'Ancona. 1675: — N. M. G. — Cenni storici dei santi protettori di Ancona.

լիզուն և աւանդութիւնք. և կրնանք ըսել, թէ իբր զուտ հայկական որբանոց — և ոչ թէ այլոց մասն կազմող — իւր տեսակին մէջ ոչ միայն յիտալիա, այլ և ամբողջ յարեւմտաւս միակ և առաջինն է:

Որբանոցս իւր առաջին տարւոյ շրջանն յաշտութեամբ բոլորելուն առթիւ, քանի մը բարեկեցիկ ընտանիք քաղաքին՝ և մասնաւորաբար կոմս Էնրիկոս Քուլիդի գերդաստանն՝ ինքնաբերաբար շատ զովելի և սիրուն զազափար մը յղացան. այսինքն՝ թատերական երեկոյթ մը տալ, ասոր ելեւմտական կացութեան օգնութիւն մ'ընելու նպատակաւ: Դերասանք նոյն իսկ իրենց մասաղատի հետերը և դստերը պիտի ըլլային, որոց երեքդասին հազիւ երկուստասնամեայ: Քիչ օրուան մէջ երեք կտոր մանկական կառակ-երգովութիւններ ընտրեցին և օտլոնցուցին այս յանկարծաստեղծ ընկերութեան: Քաղքին մեծ թատերասրահին կից ընթերցասիրաց մեծ զահլինը՝ սիրով նուիրեց ընկերութիւնն, բնաւ զրաժ մը չպահանջելով և ոչ իսկ շքեղ լուսաւորութեան համար:

Յունուար ամսոյ 30ին տեղի ունեցաւ եւրեկոյթն: Մտից դին՝ 40 հարիւրորդ դրուած էր, ամենուրեք կարողութեան յարմարելու համար, այլ շատեր՝ ինքնաբերաբար բաց ի պարտաւորել զնէն՝ կրկնապատիկն և ճաշ պատիկը կը նուիրին: Աւելորդ է ըսել՝ թէ փոքրիկ փերասանաց աշխոյժ, բնական և համարելի արտադրանքներն՝ ամբողջ հանդիսականաց գոհութեան և եռանդնայից ծափահարութեանց արժանացաւ. որով այս ազնուական մանկունք իրենց հասակակցաց համար տրուած հանդիսին յաշտութեան մեծապէս նպաստեցին:

Հանդիսին մեծ փայլ աւելցուց թատերգութեան վերջը կատարուած վիճակահանութիւնն: Քառասուն և հինգ առարկայք նուիրուած էին ամ այլ՝ նոյնքան ընտանիքներէ. այս նվերներս կին ընդհանրապէս ընտիր սրուակը դնելու փառակազմ մատենանք, մետաքսեայ թաշկինակք, բանուած ծածկոյթք, մեծապիւր խմորեղէնք, և այլն, և այլն: Յայտին էր՝ զվերջինս շահողքն աւել ուրախութիւն պիտի զգային՝ զայնս որբոց նուիր-

ւելով՝ քան թէ տուներին տանելու ներդրութիւնը յանձն առնու. և իրացընէ գուշակութիւնն, նիս իրականութեան փոխուեցաւ: Մրտաշարժ տեսարան մ'էր արդարեւ, երբ իւրաքանչիւր արարուածէ վերջը վարագոյրն հանգիստեալ, նաց բուռն ծափահարութեան մէջ կ'իջնէր, և երաժշտք ընտիր կտորներ կը նուագէին, յանկարծ զոնակէ մը յաղթական դիմօք ծհրեշտականման զերտեսանք զուրս կը ցատտէին, և մէկ ձեռքով որբի մը ձեռքը սեղմած և միւսով վիճակահանութեան առմենին վեր բռնած՝ իրենց հօր կաժ մօր անաշնորհ գոլթեամբ բազմութեան մէջ կը սողոսկէին և հարիւրներով կը վաճառէին: — Փութ թանք ըսելու որ ասոնց իւրաքանչիւրին դինն 10 հարիւրորդ էր. հետեւաբար ո՛ր քարտսիրտ անձն կրնար մերմիլ և շմանակեցել հասարակաց ուրախութեան: Բաւական է ըսել թէ կէս ժամուան մէջ 4000 տոմսակը վաճառուեցան, և կարգադիրք ցուեցան ռոյնքան մ'ալ զոն պատրաստ չունենալուն: Երկուք ի ռանունց՝ թատերաբեմին վրայ կեցած, 45 յաղթող թիւերը քաշեցին և նուիրեցին զրոծայս բազմաւորաց:

Հանդիսականաց խանդաղատանց ցոյցն ի գագաթնակէտն հասաւ, երբ երկուստասն հայ մանկունք թատերաբեմին վրայ շարուեցան. և անոնցմէ երկուքն, Գառնիկ թաշա տուրեան և Մարգիտ Տամբուրաճեան, մին իտալերէն և միւսն հայերէն լեզուաւ, շնորհակալութիւն յայտնեցին հանդիսականաց և հաւատարմի խաւերներին թարգմանութիւնն:

«Խորապէս զգածեալ սրտով՝ ընկերաց և Տեսչութեան կողմանէ անհուն շնորհակալութիւն կը յայտնեմ այն ամէն ազնուաշուք Տիկնեցի և մեծապատիւ Տեսրց, կարգադրողաց այս սրտաշարժ հանդիսիս, ի նպաստ մեր հայկական Որբանոցին, որ միակ և առաջինն է ամբողջ Իտալիոյ մէջ: Պատիւ և փառք այս ազնիւ քաղաքացեաց, որք զմեզ ի թիւ իրենց սիրելի որդւոց ընդունեցան: Աստուած օրհնէ՛ իրենց զերգաստանն և իրենց հասարակութիւնն: Կեցցէ՛ Ռեքամադիկ. կեցցէ՛ Վեր որդեգրական հայրնիրն:» Լի ուրախութեամբ և բարեի զօրծ մը կատարած ըլլալու գոհութեամբ մեկնեցաւ բազմութիւնն,

առոր նմաններն դեռ շատ անգամներ մաղթելով մեզ, Երեկոյթիս հասոյթն եղաւ զրեթէ 250 ֆրանք: Ազնիւ ընթերցողն այսչափ ցոյցերու փոխարէն՝ թերեւս մեծագոյն գույժ մարի մը կը սպասէր, ինչ ճանչնալով անշուշտ փորձիկ և աղքատիկ քաղաքականին տնտեսական կարողութիւնն, որ միայն իւր մարդասիրական զգացմանց մտիկ ընելով՝ կարողութենէն վեր քաջութեամբ մը այս հաստատութիւնս հիմնեց. և այսօր քսանի չափ հայ որբեր, մանչ և աղջիկ կը դարմանէ հոն. իրաւ է թէ ասոնցմէ տասնութէն յանձն առած է իւր ծախիւք հոգալ Սկիպիոն Պորկեզէ իշխանուհին. այլ սրչափ կը փափաքէր ժողովուրդն հաստատուն հիման մը վրայ դնել իւր ձեռագործն և անոր ապագան ապահովել: Այսուհետեւ անքանադեցին իւր ընտանեաց մասն կը համարի այս որբերս, և իրեն սրբազան պարտք մը կը տեսնէ ամէն կերպով ձեռքէն եկած օգնութիւնն ընել անոնց:

Շարժմ չ'անցնիր որ ի քաղաքացեաց չընդունինք կերպ կերպ նուէրներ, ինչպէս՝ գուլպայք, զօրս տուններէն կը հիւսեն, գործածելի հագուստներ, անուշեղէնք, պտուղք, և այլն, և այլն: Մինչև իսկ քահանայ մ'ալ սկսած է թղթադրոյժ և ընթացքէ գուրս հին կամ նոր դրամներ ժողովել և վաճառել զայնս ի նպաստ Որբանոցիս և կը յանձնարարենք այս վերջին գիտտ մերագնեայ աւերամեան և արեւելեան եղբարց. բարեբարութիւն մ'է որ ոչինչ կ'արժէ կատարողին, այլ ընդունողաց շատ ինչ: Ուստի ո՞վ որ այս բարեբարութեան կը փափաքի մասնակցել, թող հաճի Որբանոցիս Տեսչութեան հասցէին ուղղել ո՞ր և է քանակաւ հին կամ նոր թղթադրոյժ (Timbre-poste) և անգործածելի դրամներ:

Յօդուածս չի կնքած՝ պարտք կը համարիմ հրապարակաւ շնորհակալութիւն յայտնել այն ազնիւ ազգայնաց, որք անցեալ տարւոյ շրջանին մէջ իրենց ո՞ր և է նուիրատուութեամբ ազգիս տարաբաղդ խումբ մի զաւակաց փրկութեան և կրթութեան ձեռն կարկանդակ:

Հ. Դ. Ս.

ԳԵՂԵՑԿԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

(Շաբ. տես յէջ 479, 1897)

ԳԼՈՒԽ Դ

ԳԵՂԵՑԿԻՆ ԲԱՆԱԳԱՅՈՒՅԻՑ ՏԱՐՐԵՐԸ

Համոմ Մամալընիմ մէկ երգը. — Ինչէ՞ն է ամոր ըմթերցմամբ մեր զգացած հանդիքը. — Կարգ և ճասմնատուութիւն. — Իրականքը. — Ներգաշմակութիւն. բառերում ոյժը. բազրատուում, Աւիշամը և զէշկիթաշիւն. — Արուեստագիտիմ մալատակը. — Ծիւթիւն և զամազամութիւն. — Զոռնէյլի Պոլիկտոսը. Գարթեմնոնի մեհնամը. բոռութիւն. — Ճշմարտութիւնը. Թէ ի՞նչ է այն արուեստիմ մէջ. լաֆօղէն. — Ի՞նչ է կեանքն արուեստի մէջ:

1. Տեսանք թէ ի՞նչ պայմաններով կը գտնենք գեղեցիկը, և քանի տեսակներ ունի անոր բացատրութիւնը: Գայլ մը հա յառաջ երթալով՝ ճննենք թէ որո՞նք են զայն բաղկացնող տարրերը: Առնունք օրինակ Այվազովսկիի սակի դրչաւ Թարգմանուած Մամալըի հետեւեալ սիրուն տաղը.

Մ Է Ր

Եթէ ես ամալ էի,
Մանիկով ըմը այել
Ծրբէք ոչ յուզէի
Մըըըկաւ ըզրովը:
Եթէ վայր դալարի՝
Ջերդ սիրում ուլասիս,
Ուղիւորըմ բարի
Գայր համգել ի ծոցիս:
Եթէ տունկ սաղարթում
Ցաւոց դեղ և դարմամ,
Առուսկի գալարում
Լիճէի ապաստամ: